

Czinege Szilvia

A SZÉCHENYI-LEVELEK KIADÁSI MUNKÁLATAI ÉS LEHETŐSÉGEI – SZÉCHENYI ÉS LUNKÁNYI

Kiadástörténet és lehetőségek

Széchenyi István iratainak és leveleinek kiadása már halála után elkezdődött, az első nagyobb forráskiadványok még a századforduló előtt megjelentek,¹ majd a döblingi hagyaték megtalálásával újabb kéziratok, köztük levelek láttak napvilágot.² Az, hogy a levelek ekkora számban álltak rendelkezésre a publikáláshoz, köszönhető volt a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) többszöri felhívásának is, amelyek arra szólították fel az olvasóközönséget, hogy szolgáltassák be Széchenyi István leveleit, amennyiben rendelkezésükre áll. Így egyre több levél került az Akadémia birtokába, ami nemcsak a további forráskiadást ösztönözte, hanem hozzájárult a Széchenyi Múzeum megalapításához is.³ Az első kiadványok azonban nem teljesen feleltek meg a tudományos forrásközlés elveinek, ezért már az 1900-as évek elején felmerült az újrakiadás gondolata, de anyagi okok és az első világháború kitörése miatt ez még váratott magára.⁴

1917-ben született döntés a *Magyarország újabbkori történetének forrásai* című kiadványsorozat elindításáról, amelyben Széchenyi műveit im-

1 *Majláth Béla*: Gróf Széchenyi István levelei. I–III. Bp. 1889–1891.; *Zichy Antal*: Gróf Széchenyi István levelei szüleihez. Bp. 1891.

2 *Károlyi Árpád*: Gróf Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka. 1. Bp. 1921.

3 23. akadémiai ülés, 1884. február 25. Akadémiai Értesítő (1884) 1. sz. 47.; *H. Boros Vilma*: Széchenyi István hátrahagyott iratainak története. (Az Akadémiai Könyvtár gyűjteményének ismertetésével). Bp. 1967. 41–43.

4 Lisztes Nikolett-tel (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattárának [továbbiakban: MTA KIK Kt.] főkönyvtárosa) folytatott konzultáció alapján.

már a tudományos forráskiadás alapján tervezték megjelentetni. A Magyar Történelmi Társulat⁵ 1920–21. évi működéséről készített főtítkári jelentésben Lukinich Imre arról számolt be, hogy Széchenyi eszméinek kultusza növekvőben van, és külön részvénytársaság létesült Széchenyi összes műveinek kiadására, amelyben a naplók Viszota Gyula és a levelek Bártfai Szabó László gondozásában fognak megjelenni;⁶ a naplók 1925 és 1936 között hat kötetben meg is jelentek.⁷ A levelezés publikálása is ígéretesen indult, 1922-re Bártfainak közel 2000 kiadatlan levelet sikerült összegyűjteni, és a *Századok*ban intéztek kérést az olvasóközönséghez, amelyben a még ismeretlen Széchenyi-levelek másolásának lehetővé tételére szólítottak fel.⁸

Hogy az ekkor kezdődött levéلكiadási vállalkozás milyen keretek között, milyen finanszírozással működött, és hogy pontosan kik vettek benne részt Bártfain és Viszotán kívül, arról keveset tudunk. Az 1920-as évekből áll rendelkezésünkre néhány Bártfai-levél Lukinich Imréhez, amelyekben a kutatás aktuális állásába nyerhetünk betekintést, mikor, hol, mennyi levelet sikerült lemásolnia; és egyúttal abba is, hogy száz esztendővel ezelőtt hogyan zajlott egy forráskiadvány előkészítése, a források összegyűjtése – amikor még nem központosított helyeken voltak elérhetőek a családi levéltárak, és mindenhová csak külön engedéllyel lehetett eljutni. 1923 tavaszán Bártfai például Bécsben gyűjtötte be a tervbe vett másolatokat, majd Berkeszen írt át három, Vay Ábrahámhoz intézett levelet, továbbá kérte Lukinichot, hogy járjon közbe Károlyi Lászlónál annak érdekében, hogy átnézhesse a levéltárukat, különösen Károlyi Györgyre vonatkozóan. Ekkor végezte a kéziratári levelek átírását is, és tervezte az Országos Levéltárban összegyűjteni a politikai anyagot.⁹ Lukinich eleget tett a kérésnek, de Bártfai augusztusban arról számolt be, hogy nem engedélyezték neki a kutatást, és kérte, hogy Héderváry Sándornál is járjon közre ez ügyben, míg a „levelek sajtó alá készítésén dolgozom lankadatlanul.”¹⁰ 1923 utolsó harmadát sikeresnek könyvelhette el, eljutott a hédervári családi levéltárba, ahol négy, eddig kiadatlan levelet másolt le, engedélyt kapott a zsélyi Zichy-levéltárban való kuta-

5 Továbbiakban MTT.

6 Lukinich Imre: Főtítkári jelentés a Magyar Történelmi Társulat 1920/21. évi működéséről. *Századok* (1921–22) 290–292.

7 Gróf Széchenyi István naplói. I–VI. Szerk. Viszota Gyula. Bp. 1925–1936.

8 Kérelem. Tárca rovat, Hivatalos Értesítő. *Századok* (1921–22) 294.

9 1923. június 18. MTA KIK Kt. Ms 2735/208.

10 1923. augusztus 3. MTA KIK Kt. Ms 2735/209.

tásra, majd járt Eszterházán, ahol öt új levelet másolt le, és Körmenten, a Batthyány-levéltárban. Az Apponyi-levéltárba sajnos nem sikerült bejutnia, és Csánki Dezső megtagadta az Országos Levéltárban való kutatást.¹¹ 1923 őszére végzett a munka egy jelentős részével, az 1842-ig írt leveleknél minden másolással elkészült, az 1842 és 1860 közé eső leveleknek pedig kétharmadát másolta már le. Úgy vélte, hogy a politikai és irodalmi levelek két kötete egyszerre mehetne a nyomdába.¹² A Társulat a Fontes sorozat 4. és 5. kötetében akarta megjelentetni a leveleket, és 1925-ben segítséget nyújtott Bártfainak abban, hogy a Lunkányi Jánoshoz írott levelek kiadási jogát megszerezzék.¹³ Időközben érkeztek a különböző értesítések is, hol találhat még Bártfai Széchenyi-leveleket: Pannonhalmán három levelet találtak, betűhív másolatukat el is küldték,¹⁴ Bécsben a családi levéltárak, különösen a Metternich család levéltára érdekes lehet kutatása szempontjából¹⁵ vagy Sopronban.¹⁶

Viszota Gyula vélhetően a naplók kiadása után kapcsolódott be a levelek kiadásába. A negyvenes évek elején már biztosan együtt dolgoztak: 1942-ben Viszota az egyik Széchenyi-levél tartalmi jegyzeteihez kért segítséget szerkesztőtársától.¹⁷ A munka lassan haladt, Domanovszky Sándor az MTT 1941. év végi beszámolójában úgy nyilatkozott, hogy az első kötet elkészült, sajtó alatt van,¹⁸ majd a következő két évben szintén erről számoltak be.¹⁹ Hogy pontosan végül miért nem jelent meg a Bártfai–Viszota közös vállalkozás eredménye, még tisztázásra vár. H. Boros Vilma közléséből úgy tudjuk, hogy a nyomtatás végül 1944-ben elkezdődött, de a Franklin nyomdát bombatalálat érte, és a már kinyomtatott kötetek is odalettek, ezt követően pedig nem folytatták a megkezdett munkát.²⁰ Hermann Róbert tanulmányában pedig első kézből, magától Bártfaitól ol-

11 1923. szeptember, szeptember 28., november 15., december 12. MTA KIK Kt. Ms 2735/210–213.

12 1923. szeptember 28., MTA KIK Kt. Ms 2735/211.

13 Promemoria, 1925. június 16. MTA KIK Kt. Ms 2735/202.; Lukinich Imre levele Házy Jenőnek, 1925. június 24. MTA KIK Kt. Ms 2735/203.

14 Zalán Menyhért pannonhalmi bencés tanár Lukinich Imrénék, 1924. június 23. MTA KIK Kt. Ms 2735/214.

15 Lukinich Imre Bártfainak, 1925. április 2. MTA KIK Kt. Ms 2735/205.

16 Östör József levele, 1941. MTA KIK Kt. Ms 4232/80.

17 MTA KIK Kt. Ms 4232/42.

18 *Domanovszky Sándor*: Széchenyi. Elnöki megnyitó beszéd. Századok (1941) 338.

19 Századok (1942) 251.; Századok (1943) 267.

20 *H. Boros V.*: Széchenyi i. m. 51.

vashatjuk ennek az okát:²¹ Domanovszky Sándor, az MTT elnöke leállította a szedést, holott megvolt a pénz a kiadásra. Ezért Bártfai Lamotte Károly, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vezérigazgatójának anyagi támogatásával jelentette meg több mint két évtizedes kutatómunkájának eredményeit,²² igaz ugyan, hogy a két kötet tudományos szempontból hagy némi kívánnivalót maga után, amennyiben nem jelöli meg a források lelőhelyét, és több alkalommal csak kivonatokat, részleteket közöl a levelekből,²³ de a műre való hivatkozások száma alapján úgy tűnik, gyakran forgatták a köteteket tanulmányok és monográfiák írása során is.

Kettejük munkáját kéziratok formájában az Akadémia kéziratára őrzi, több állagba rendezve a hatalmas munka eredményeit.²⁴ Ezek közül a kritikai kiadásra előkészített másolatok különös jelentőséggel bírnak,²⁵ hiszen a levelek egy részét csak ebben a formában ismerjük, mivel a második világháború idején több Széchenyi-levél is elpusztult. Készítettek szövegkritikai és tartalmi jegyzeteket is, és a két történész munkájának alaposságát bizonyítja, hogy külön jegyzéket állítottak össze a csak utalásokból ismert levelekről.²⁶ A készülő kötetet Angyal Dávid lektorálta, kritikája csak töredékben maradt ránk,²⁷ nem tudni, melyik szakaszban olvasta az előkészített és véleményezett nyolcvan levelet. Akkor viszont úgy vélte, hogy ezek még nem állnak készen a nyomtatásra, a német helyesírást is kifogásolta, és a jegyzetek pontosítását kérte. A ránk maradt átíratok valóban nem teljesen hibátlanok, előfordul bennük egy-egy félreolvasás, amelyek azonban az adott szöveghely értelmezését, megértését nem befolyásolják jelentős mértékben.²⁸

21 *Hermann Róbert*: Széchenyi István leveleiből (1836–1857). Századok (2010) 673–674.

22 *Bártfai Szabó László*: Adatok gróf Széchenyi István és kora történetéhez 1808–1860. I–II. Bp. 1943.

23 Ezúton köszönöm Körmendy Kinga és Hermann Róbert hasznos észrevételeit Bártfai munkásságát illetően.

24 Erről részletesen tájékoztat: *Körmendy Kinga*: A Széchenyi Múzeum anyaga és Viszota Gyula hagyatéka az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában. Magyar Tudomány (1983) 786–789.

25 MTA KIK Kt. Ms 4229/1–641. 1815. november 13. és 1831. november 26. között írott levelek.

26 MTA KIK Kt. Ms 4228/122–316.

27 MTA KIK Kt. Ms 4231/9.

28 A levelek átírását elsősorban Bártfai és Viszota végezte, ezenkívül Darvas István másolta a Lunkányihoz címzett példányokat, de további személyektől származó átíratok is vannak – nem állapítható meg mindig bizonyossággal, hogy ki végezte a másolást. Az esetleges félreolvasások fellelése csak akkor lehetséges, ha rendelkezésre áll az eredeti kézirat is. Amennyiben csak a másolat van meg, csupán feltételezhető az elírás a különféle nyelv-

Bártfai és Viszota munkájának folytatása már 1965-ben felmerült. Javasolták, hogy kerüljön be a MTA Történettudományi Intézetének ötéves tervébe, de Andics Erzsébet ellenvéleménye miatt nem fogadták el az indítványt. 1984-ben Bárány György vetette fel ismét a kérdést, amelyet többen pártoltak (például Kosáry Domokos, Ránki György vagy Spira György), és 1985-ben munkatervet állítottak össze a Széchenyi-levelek kritikai kiadását illetően, majd 1986. februárban benyújtották azt Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok- (OTKA) pályázatra. A pályázat sikeres volt, felállítottak egy szerkesztőbizottságot, a következő tagokkal: Bárány György, Spira György, Kosáry Domokos, Sashegyi Oszkár, Benkő Samu és Gergely András. A kutatócsoport vezető kutatói Bárány György és Spira György lettek. A vállalkozásnak nem volt főállású alkalmazottja, mindenki mellékállásban végezte a kutatást; megbízással foglalkoztatták Simon V. Pétert, aki elvállalta az anyaggyűjtést, az átírást, a jegyzetek készítését, és a későbbi kötetek szerkesztését is. Már a munkálatok elkezdésekor felmerült, hogy Simont főállásban kellene foglalkoztatni a munka roppant volta miatt, de erre nem kaptak státuszt a későbbiekben sem. A munka során felhasználták Bártfai és Viszota anyaggyűjtését, a kiadványt hatkötetesre tervezték, a levelek átírását pedig az MTT által 1921-ben elfogadott forráskiadási elvek alapján kívánták elvégez(tet)ni. 1987. februárban indult meg az anyaggyűjtés, lefénymásoltatták a három nagy budapesti közgyűjteményben található Széchenyi-leveleket, sőt olyanokat is, amelyeknek Széchenyi volt a címzettje. Továbbá felkérték a megyei levéltárakat, hogy készítsenek listát a birtokukban álló Széchenyi-levelekről, néhány helyről érkezett is számbavétel.²⁹ A szerkesztőbizottság évente ülésezett, és olyan fontos kérdésekről esett szó, mint a kötetek korszakhatára, szöveghű legyen-e az átírás, vagy korszerű, és rendszeresen visszatérő kérdés volt Simon főállásban történő foglalkoztatása. További fontos témát jelentett már az első ülésen a „levél” fogalmának meghatározása, ami Széchenyi terjedelmes hivatalos levelezése kapcsán merült fel. Kosáry Domokos javaslata az volt, hogy a magánlevelezéssel együtt kronológiai rendben haladva ezek is közlendők – ezzel a megoldással a bizottság többi tagja is egyetértett. Az első kötet végéig 1830-ban határozták meg, és a szöveghű átírás mellett döntöttek, továbbá az első kötet elkészítését

tani és szóhasználati szabályok alapján. Az 1799 és 1820 között írott 368 darab esetében nagyjából 75-80 alkalommal történt félreolvasás.

29 1988-ban a Pest Megyei Levéltár, a Szabolcs-Szatmár Megyei Múzeumok Igazgatósága, a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Zala Megyei Levéltár küldött válaszlevelet a felkérésre.

1990-re tervezték. A munka lassan haladt, az egyik vezető kutató, Bárány György az Egyesült Államokból végezte a Simon által átírt és jegyzetelt levelek ellenőrzését, a kommunikációt postai úton vagy fax segítségével oldották meg, és Bárány csak kevés alkalommal tudott személyesen jelen lenni az intézetben. A másik vezető kutatót, Spira Györgyöt pedig 1990. februárban felmentették a Széchenyi-levelezés kiadásának munkálatai alól. Ezt követően az intézet akkori igazgatója, Szász Zoltán vette gondozásba a vállalkozást, és nyújtotta be a következő OTKA-pályázatot, amelynek keretén belül 1991-ben folytatódott a munka immár az ő témavezetésével. A szöveggondozást és a jegyzetelést továbbra is Simon végezte, az ellenőrzést pedig Bárány. Az első kötetet befejezését 1992-re tervezték, és a program szerint ekkorra számították a 2. és 3. kötet anyagának előkészítését is. Ez sajnos nem valósult meg, összeállt azonban egy próbanyomat, amely 50 levelet tartalmazott az 1799. június 25. és 1813. szeptember 26. közötti írásokból. A nyomaton Bárány György szerkesztői megjegyzései olvashatóak.³⁰

A jelenleg zajló vállalkozás a *Széchenyi István leveleinek kritikai kiadása* címet viseli, és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával folyik 2017. szeptember óta a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében. A program témavezetője Fónagy Zoltán, a további munkatársak Dobszay Tamás és jómagam, illetve munkatársunk volt a 2020-ban elhunyt Oplatka András, aki az angol és francia nyelvű levelek átírását és jegyzetelését végezte volna. Célkitűzésünk Széchenyi nagyjából 5000 tételből álló magán- és hivatalos levelezésének kritikai kiadása, vagyis a levelek szöveghű közlése szövegkritikai és tartalmi jegyzetekkel ellátva. Az idegen nyelvű levelekhez magyar nyelvű tartalmi összefoglaló készül. A szövegek átírásakor és jegyzetelésekor a Bártfai és Vízota által követett gyakorlatot vesszük alapul. A levelek közlésénél a Bárány György által meghatározott formát tartjuk követendőnek, a boríték adatainak mellőzésével (címett, kelet, lelőhely, minősítés – eredeti vagy másolat –, közlések, tartalmi kivonat, törzsszöveg, a boríték adatai, jegyzetek).³¹

A tervek szerint a leveleket hagyományos könyv formában és online felületen is publikáljuk. Utóbbi forma lehetővé teszi, hogy mindenki, tehát

30 Szász Zoltán őrizte meg az 1986–1992 között zajló levelezés kiadáshoz kapcsolódó dokumentumokat (Széchenyi-levelek fénymásolatai, a projekt munkatársainak levelezése és a szerkesztőbizottság üléseinek jegyzőkönyvei), és adta át a terjedelmes iratmennyiséget Fónagy Zoltánnak.

31 Szerkesztőbizottsági értekezlet, 1990. augusztus 30.

a kutatók mellett a szélesebb közönség számára is könnyedén, földrajzi korlátok nélkül elérhetőek lesznek a levelek, amelyek jelenleg több helyen találhatóak, bel- és külföldön egyaránt. Az online felületen kereshető adatbázis létesül, amelyben a keresőszó beírásával könnyedén megtalálhatjuk érdeklődésünk tárgyát. Ez a tudományos kutatást is nagyban megkönnyíti, mivel célzott rákeresést tesz lehetővé az összes levélben egy a kutatáshoz kapcsolódó témakörben. A levelek eddig is kiváló forrásbázisául szolgálhattak gazdaság-, társadalom-, politika- vagy eszmetörténeti kutatásoknak, és nem csak Széchenyi István vonatkozásában. Hiszen a grófnak számtalan levelezőpartnere volt, és ebből kifolyólag a levelek kiválóan alkalmasak kapcsolattörténeti elemzésekre is. Jelen tanulmányban Széchenyi István és Lunkányi János³² kapcsolatába adok betekintést a levelek segítségével, abban a vonatkozásban, hogy Lunkányi János hányféle szerepkörben volt jelen Széchenyi életében. Általában ugyanis Széchenyi jószágigazgatójaként tesznek róla említést lexikoni szócikkekben és tanulmányokban,³³ de ezenkívül még több szerepben is feltűnt a gróf mellett.³⁴

Lunkányi János

Lunkányi János a német eredetű Liebenberger család leszármazottja. Liebenberger Nepomuki Jánosként 1775. július 14-én született Kecskeméten, ahol az elemi iskolát is elkezdte. A család 1785-ben Abonyba költözött, így tanulmányait itt folytatta, majd 1786-ban nagynénjéhez költözött Budára, mert a jezsuita gimnázium diákja lett. Jó tanuló volt, ezért ösztöndíjban is részesült. A hatosztályos gimnázium elvégzése után a pesti egyetem bölcsészkarának hallgatója lett. Egyik tanára, Domin József fizikus maga mellé vette tanársegédnek. Beiratkozott az orvosi karra is, ahol két évet végzett el, majd 1797. augusztus 29-én doktori fokozatot szerzett bölcsé-

32 Született Liebenberg János, 1830-ban magyarosította nevét, amelyre alább kitérek. Általánosságban Lunkányiként említem, az elemzéshez kapcsolódóan viszont tartom az időrendet, 1830 előtt Liebenbergként szerepel.

33 Például: *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái 1–14. Bp. 1891–1924. 8. 137.; Magyar Életrajzi Lexikon. Bp. 1982. 104.

34 Erre utal, de nem részletezi: *Tilkovszky Lóránt*: Lunkányi arcképéhez. Soproni Szemle (1959) 361–362.; *Virág Irén*: A magyar főrangúak nevelői a 19. század kezdetén. Zempléni Múzsza (2008) 23.

szettudományból. Ilyen előzmények után egy tudományos pálya befutásának lehetősége nyílt meg előtte. 1798-ban azonban rendkívüli ajánlatot kapott Tóth Farkas soproni gimnáziumi igazgatótól, akit korábban Széchenyi Ferenc keresett meg azzal a kéréssel, hogy kerítsen egy nevelőt legkisebb fia, István mellé. Tóth Liebenbergre gondolt, aki elfogadta az ajánlatot, és 1798. szeptember 20-án megérkezett Cenkre; a nevelő ekkor huszonhárom éves volt, neveltje pedig másnap töltötte be hetedik életévét. Széchenyi István 1809 áprilisában katonai szolgálatba állt, Liebenberg ekkor Széchenyi Ferenc titkára lett öt éven keresztül. Amikor Széchenyi Ferenc 1814 őszén felosztotta ingatlanait három fia között, Liebenberg István csokonyai birtokának felügyelője lett. Miután Széchenyi otthagya a katonai pályát, volt nevelőjét tette meg összes birtokainak teljhatalmú kormányzó jószágigazgatójává, aki haláláig, 1853. augusztus 27-ig ebben a tisztségben maradt, Cenken temették el.³⁵

Időközben nevet is változtatott, a Liebenberg vezetéknevet Lunkányira magyarosította. Ebben Széchenyi is a segítségére volt, levelezésükben találhatunk erre utalásokat. Liebenberg 1829. július 2-án adta be kérvényét a helytartótanácshoz névváltoztatás végett.³⁶ Eleinte Abonyira akart módosítani, az 1829-es *Casino* könyvben is így szerepelt.³⁷ Liebenberg 1830. május 5-i levelében arra kérte Széchenyit, hogy Lunkaszprie szétosztásáról beszéljen Stettner Máté jogügyi igazgatóval, tegyen a szétosztásra nézve kedvező jelentést, és a főjegyzőnél az Abonyi név iránt is járjon közre,³⁸ Széchenyi válaszában írta, hogy Budán megteszi a szükséges lépéseket.³⁹ Jószágigazgatója azonban időközben eltért tervétől, és a Lunkányi nevet választotta. Széchenyi folyamatosan érdeklődött, hogy halad a névváltoztatás: „Kedves Lunkányi, vagy még nem szabad így nevezni?”⁴⁰ „Már Lunkányinak hívják? Lehet Önnek már így írni?”⁴¹ Liebenberg 1830. december 11-i levelében jelezte Széchenyinek, hogy összegyűjtötte 1828. júniustól kezdve a Lunkaszprie dolgát illető addigi leveleket, és ezt a leve-

35 *Darvas István*: Adalékok Lunkányi János életrajzához. Soproni Szemle (1956) 216–229. Darvas tanulmánya előtt Liebenberg János származását tekintve hibás adatokat közöltek a szerzők (például *Szimonyi J.*: Magyar írók i. m. 137., *Friedreich István*: Gróf Széchenyi István élete. 1–2. Bp. 1914. 1. 15.).

36 HU MNL OL A 39 1829:2251.

37 *Darvas I.*: Adalékok Lunkányi i. m. 224.

38 HU MNL OL P 626-1.-1830.

39 Pest, 1830. május 12. MTA KIK Kt. Ms 4222/38.

40 Zimony, 1830. október 13. MTA KIK Kt. Ms 4222/41.

41 Pozsony, 1830. november 28. MTA KIK Kt Ms 4222/42.

let már Lunkányiként írta alá. Széchenyi válasza: „Igen szeretem Önni Lunkányinak nevezni – és azon kis Áldozatokat, mellyeket e részben tettem, egy cseppet se bánom, és tenni kész lennék, ha nem eszközöltem volna már.”⁴²

A birtokadomány, amellyel az uralkodó a Bihar megyei Lunkaszprie birtokot adományozza Liebenbergnek, 1831. január 14-én keltezett.⁴³ Az adományról szóló oklevelet, valamint Lunkányit Lunkaszpriei előnévvel és nemesi címerrel a soproni megyegyűlésen, 1831. április 20-án hirdették ki.

Széchenyi és Lunkányi

Jellemző, hogy nevelő és tanítványának kapcsolata gyakran alakult át bizalmas, baráti vagy atya-fiúi viszonyrá, és ilyen esetekben gyakran tovább is tartott a két személy közötti kapcsolat, mint a nevelés tényleges időtartama. Széchenyi és Lunkányi esetében is erről van szó, utóbbi élete végéig növendéke mellett maradt, és különböző szerepkörökben állt a gróf szolgálatára. Kettejük kapcsolatának feltérképezéséhez levelezésük és Széchenyi naplója szolgálnak forrásként, egyúttal rávilágítanak kapcsolatuk sokszínűségére, amely nem pusztán munkáltató és munkavállaló között fennálló funkcionális kapcsolat volt. A Lunkányinak írott leveleken keresztül ugyanakkor az is nyomon követhető, hogyan alakult a gróf pályája, mikor fordult egyik ügytől a másikhoz, ennek mentén bővült levelezésük tartalma is.

Jelenleg nagyjából 1100 darab Lunkányi Jánoshoz írott levél áll a rendelkezésünkre, amelyek 1835. szeptemberig részletesen ellenőrzöttek, ez összesen 474 levelet jelent, amelyek alapján az alábbi elemzés készült. Vélhetően a teljes levelezés elemzése és Lunkányi válaszüzeneteinek vizsgálatba történő bevonása bővítheti és árnyalhatja azt a képet, amelyet az alábbiakban láthatunk kirajzolódni. Az eredeti írásokat vagy másolataikat két közgyűjteményben őrzik, több fondban és állagban⁴⁴ – emiatt is

42 Pozsony, 1830. december 17. MTA KIK Kt. Ms 4222/43.

43 HU MNL OL A 57-65.055. Közli: *Áldásy Antal: A magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke II. Címereslevelek 1–8.* Bp. 1904–1942. 8. 130–131.

44 Levelezésük egy része, elsősorban az 1820 és 1831 közötti időszakból, csak másolatban maradt fenn az Akadémia kézirtatárában MTA KIK Kt. Ms 4222, 4228 és 4229 jelzetek alatt; eredeti Széchenyi-levelek, amelyek 1814 és 1820 között íródtak, szintén a kézirat-

praktikus, hogy online egy helyen elérhetőek lesznek az átiratok, mert a Lunkányihoz írott levelek mintegy kétharmada még kiadatlan.

A levél történeti munkák forrásaként értékes adalékokat nyújthat egy-egy kérdés vizsgálatához, mivel ez az írásforma két személy közötti bizalmas kommunikáció eszköze, amely nem a nyilvánosság számára készült. Akárcsak a napló, amelyet írója saját maga számára készít, többnyire napi rendszerességgel jegyezve le az általa említésre méltónak vélt történéseket. Ezek a szövegek bizalmas és szubjektív jellegüknél fogva betekintést nyújtanak a levél- és naplóíró gondolataiba és személyiségébe egyaránt, ezáltal olyan információkat is közvetítenek, amelyeket más típusú forrásban nem lehetne megtalálni.⁴⁵ Jelen esetben például azt, hogy mik egy jószágigazgató feladatai, általános leírásokból ismerhetjük, ám a Széchenyi leveleiben megfogalmazott kérések apró részletekkel tovább színesíthetik az e szerepkörhöz tartozó feladatok sokaságát, és betekintést adnak abba is, hogy milyen személyes kapcsolat állt fenn a két fél között, amelyre utalást egy éves kimutatásban vagy költségtervezetben aligha találhatunk.

Lunkányi szerepkörei

A küldeményekben Lunkányi János megszólítása elég változatos, ezek mindegyike utal a kettejük közötti bizalmi kapcsolatra: „Mein Lieber Liebenberg”, „mein bester Liebenberg”, „mein guter Liebenberg”, „Lieber Liebenberg”, „lieber Freund”, „mein theurster Liebenberg”, „Kedves Barátom”, „Édes Director Ur”, „Kedves Lunkányi”, szövegekben pedig olykor „old boy”-nak is hívta. A levelek hossza változatos, a pár sorostól a többoldalasig mindenféle terjedelem előfordul attól függően, mi volt Széchenyi mondanivalója. Az írásokban a Lunkányihoz intézett kérdések és kérések

tárban: MTA KIK Kt. K 196/78-197.; és amelyek 1831 és 1848 között, az Országos Levéltárban, HU MNL OL P 624-1.-No.1-793. jelzet alatt. Lunkányi 279 válaszelevele megtalálható a Széchenyi-gyűjtemény fond évrendezett első tételében, HU MNL OL P 626-1.-1821-1851., és további két darab a HU MNL OL D 283 F. tételében.

45 Az egodokumentumok forrásként történő felhasználásáról lásd újabban *Gyáni Gábor: Az ego-dokumentumok történetírói haszna*. Bárka 2019/2. (online: <http://www.barkaonline.hu/esszek-tanulmanyok/6719-az-ego-dokumentumok-tortenetiroi-haszna>, letöltés 2022. jan. 5.).

alapján három főbb szerepkörben láthatjuk őt, amelyek további alszerepekre tagolódnak. Az „intéző” szerepkör alatt szorosan összekapcsolódó, egymástól nem elkülöníthető alszerepek a „jóságigazgató” és a „pénztáros”; ezek mellett idesorolom Lunkányit mint „építésvezető”-t. Egy másik nagyobb feladatkört Lunkányi „munkatárs”-ként végzett el, ezen belül „adatgyűjtő és kritikus”, „titkár”, illetve „levéltáros”. A harmadik nagyobb szerep, amely a szövegekből kiolvasható, a „bizalmas” – ezen belül a megfogalmazástól és témától függően lehet „atya-fiú” vagy „baráti” kapcsolatáról beszélni. Az alábbiakban a Széchenyi által írott levelek segítségével mutatom be a fent említett szerepeket, olykor idézetekkel; amennyiben az adott szövegrész német nyelvű, a (saját) fordítást lábjegyzetben közlöm.

„Intéző”

Liebenberg nevelőből lett Széchenyi *jóságigazgatója* 1814-ben, majd 1817-ben a gróf teljhatalommal ruházta fel őt a gazdasági ügyeket illetően, amit több levelében is kihangsúlyozott,⁴⁶ 1821 tavaszán pedig négy birtokának (Nagyecenk, Szentgyörgyvár, Pölöske és Csokonya) teljhatalmú igazgatásával bízta meg.⁴⁷ Jóságigazgatóként sokféle feladatot kapott földesurától: borok beszerzése,⁴⁸ szállítása, palackok készíttetése.⁴⁹ A munkájához tartozott a vadászatok megszervezése és az ehhez kapcsolódó teendők intézése: meghívó kiküldése a megadott személyeknek vagy puskaporvásárlás.⁵⁰ Gyakran előfordult, hogy Széchenyi egy-egy távollét után vendégekkel érkezett haza, és kérte Liebenberget: vagy arra, hogy

46 Milánó, 1817. augusztus 10. MTA KIK Kt. K 196/161., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 51–52., vagy később: Diószeg, 1823. június 6. MTA KIK Kt. Ms 4229/256.

47 Nagyvárad, 1821. május 19. MTA KIK Kt. Ms 4229/189.

48 Például Steigentesch báró számára csak a legjobbakat. Apáti, 1814. szeptember 2. MTA KIK Kt. K 196/78., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 1–2.

49 [Bécs, 1815. szeptember 9.] MTA KIK Kt. K 196/87. *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 9–10.

50 Apáti, 1815. augusztus 11. MTA KIK Kt. K 196/85., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 7–8.; [Bécs, 1815.] augusztus [14.], MTA KIK Kt. K 196/86., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 8–9.; Bécs, 1816. január 10–12., MTA KIK Kt. K 196/95., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 16–17. Egy alkalommal kérte, hogy „legjobb barátnője”, lady Castlereaghe számára szerezzen be két juhászcutyát, bármennyibe is kerüljön. Bécs, 1814. november 3. MTA KIK Kt. K 196/83., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 5–6.

rendezze át az egyes helyiségeket⁵¹, vagy hogy gondoskodjon az étkezésről és (évszaktól függően) a fűtésről.⁵² Rendszerint megtárgyalták az újabb alkalmazottak felvételét, illetve a régebbiek elbocsátását.⁵³

Széchenyi folyamatosan érdeklődött a birtokokon zajló eseményekről: milyen a termés, milyen állapotban vannak a jószágok, hogyan alakul a juhállomány.⁵⁴ Vagy arra kérte jószágigazgatóját, hogy írjon pár sort lovaról,⁵⁵ és ügyeljen a lovászokra, ne vigyék túl hamar legelni lovait, mert még belehalnak.⁵⁶ Nemcsak informálódott, hanem feladatokat is osztogatott: „Ezen magot, mellyet küldök, Stepanek⁵⁷ vesse el annak idejében. Valami Tök faj, melly mint Embernek, mint marhának jó.”⁵⁸ vagy „És most Önt igazán fel is hatalmazom adja 1834^{ki} gyapjumat. Mikor 's mi áron csak akarja.”⁵⁹

Ha több megbeszélnivalójuk volt, és Széchenyi Bécsben vagy Pozsonyban tartózkodott, akkor magához kérte, hogy szóban tárgyalják meg a birtokokat érintő kérdéseket. 1825 decemberében például az országgyűlés miatt Pozsonyban volt, ezért ide kérte mindennel, ami gazdasági terveihez és a selyemhernyó-tenyésztéshez kapcsolódik.⁶⁰ Olykor előnyben is részesítette a személyes találkozót a levelek ellenében: „Alig várhatom a pillantatot Önt Czenken látni. Szoval egy két óra mulva jobban fogjuk érteni egymást, és többet végezni, mint 100 levelek által.”⁶¹

Jószágigazgatóként Lunkányi feladata volt a *pénzügyek intézése* – a levelekből nemcsak abba nyerhetünk betekintést, hogy milyen bevételei és kiadásai voltak földbirtokosként Széchenyinek, hanem közelebbi képet kaphatunk a gróf egyéb pénzköltési szokásairól is. Év vége felé, év elején

51 London, é. n. [1815.] november 8. MTA KIK Kt. K 196/90., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 11–12.

52 Bécs, 1821. január 26. MTA KIK Kt. Ms 4229/177.; Bécs, [1822.] november 5. MTA KIK Kt. Ms 4229/225.

53 Párizs, 1822. március 22. MTA KIK Kt. Ms 4229/211.

54 Vadász, 1823. június 18. MTA KIK Kt. Ms 4229/257.

55 London, 1822. május 15. MTA KIK Kt. Ms 4229/214.; Bécs, 1823. február 14., MTA KIK Kt. Ms 4229/240.

56 Párizs, 1822. március 17. MTA KIK Kt. Ms 4229/210.

57 Széchenyi cenki kertésze.

58 1830. december 23. MTA KIK Kt. Ms 4229/632.

59 Zimony, 1833. július 22. HU MNL OL P 624-1.-No.51.

60 Pozsony, 1825. december 2. MTA KIK Kt. Ms 4229/347., később Bécs, [1825.] december 9. MTA KIK Kt. Ms 4229/348.

61 Zimony, 1830. október 7. MTA KIK Kt. Ms 4222/40.

gyakran kért Széchenyi éves kimutatásokat vagy kiadástervezeteket,⁶² és olykor, ha a költségvetésben hiátus mutatkozott, olyan kéréssel fordult Lunkányihoz, hogy dolgozzon ki tervet hiánypótlásra.⁶³ Gyakran kérte, küldjön neki pénzt, mert szegényesen él, vagy vásárolni szeretne valamit, ami nem volt bekalkulálva,⁶⁴ és emiatt nemritkán kellemetlenül is érezte magát: „Ich hab so viel Geld ausgegeben, daß Sie mich sehr lang auf dem Hals haben werden.”⁶⁵

De nem titkolózott előtte, minden kiadásáról és kölcsönigényéről beszámolt Liebenbergnek,⁶⁶ és a nyugtákat is rendszeresen elküldte neki.⁶⁷ Az már más kérdés, hogy arra is megkérte, szüleinek mondja azt, hogy tisztességesen és rendesen él, ugyanis aggódott amiatt, hogy szülei mit szólnak költekezéseihez: „in wie weit meine Eltern sich um meine Ausgaben interessieren?”⁶⁸ Tehát tisztában volt vele, hogy pénzköltési szokásai nem feltétlenül felelnek meg az elvártaknak, ezért olykor próbált magának határokat is szabni, például nem költ havonta többet 350 dukátnál. Előfordultak olyan kivételes alkalmak is, amikor nem kért pénzt, hanem egyenesen felszólította Liebenberget, hogy ne küldjön neki,⁶⁹ mert például lovakat adott el,⁷⁰ és így lett pénze, vagy ha kilátásban volt egy hazautazás.⁷¹

Több levélen keresztül visszatérő téma volt, hogy szeretne Bécsben házat venni, és a kérdés is, hogy honnan szerezzen rá pénzt. Anyja nem

62 Bécs, [1816.] március 15. MTA KIK Kt. K 196/107., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 21–22.

63 Bécs, 1821. április 3. MTA KIK Kt. Ms 4229/183., Nagyvárad, 1821. június 10. MTA KIK Kt. Ms 4229/191.

64 Bécs, 1816. szeptember MTA KIK Kt. K 196/124., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 23–24.

65 „Olyan sok pénzt költöttem, hogy már biztosan torkig van velem.” London, 1815. december 3. MTA KIK Kt. K 196/91., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 12–13.

66 1,2 millió forintos kölcsönigénylés Sinától. Bécs, [1828.] augusztus 30. Pest MTA KIK Kt. Ms 4222/10., Arnsteinnek írott levelének részletei. Pest, [1828.] november 20. MTA KIK Kt. Ms 4222/14.

67 Például Pest, 1829. március 14. MTA KIK Kt. Ms 4229/517., Pest, 1829. június 12. MTA KIK Kt. Ms 4229/536., Pozsony, 1833. február 6. HU MNL OL P 624-1.-No.60.

68 „mennyre érdeklődnek szüleim költekezéseim iránt?” Milánó, 1817. július 25. MTA KIK Kt. K 196/159., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 49–51.; Milánó, 1817. június 28. MTA KIK Kt. K 196/156., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 46–47.

69 Pest, 1829. november 23. MTA KIK Kt. Ms 4222/28.

70 Pest, [1829.] június 18. MTA KIK Kt. Ms 4229/537.

71 Pest, 1830. december 23. MTA KIK Kt. Ms 4229/632.

adna neki, ezért esetleg gyapjúeladásból fedezhetné.⁷² Két hónappal később azonban lemondott a tervéről, és inkább kibérelt egy lakást öt évre.⁷³

Lunkányinak *építésvezető*ként is bőven akadt dolga, mivel a cenki kastélyon folyamatosan végeztek kisebb-nagyobb külső és belső átalakítási munkákat. A nagyobb munkálatokkal az épületen Hild Ferdinándot bízta meg.⁷⁴ Széchenyi mindig szeretett naprakész lenni az építkezések és átalakítások terén, ezért a beruházások előtt kérte Liebenberget, hogy küldje el neki a terveket („Haben Sie die Güte den Plan des Gartens und der Gebäude von Zinkendorf, indessen wo möglich herauf zu senden”), és a költségvetést is,⁷⁵ vagy ő maga küldött neki tervrajzot egy-egy épület-részre vagy helyiségre vonatkozóan a levél szövegébe ágyazva.⁷⁶ Rendszeresen érdeklődött afelől is, hogyan áll egy-egy, folyamatban lévő átalakítás.⁷⁷ Több, 1835 szeptemberéig írott levélben téma a vízöblítéses vécék beépítése,⁷⁸ a kályhaépítés vagy a veranda átalakítása: „Igen szeretném ha Ön mindjárt elkezdetné azon falakat töretni és rakni, mellyekben a Nyári Waranda végett, meg egyeztünk. T. i. a mostani író szobábul, melly jobra fekszik a Billard szobátul, törettessék ki az ajtó [...]”.⁷⁹

72 [Bécs, 1821. január 7–20.] MTA KIK Kt. Ms 4229/175.

73 Bécs, 1821. március 9. MTA KIK Kt. Ms 4229/181.

74 *Gerőné Krámer Márta*: Adatok a nagycenki volt Széchenyi-kastély építéstörténetéhez. Építés – Építészettudomány. A MTA műszaki tudományok osztályának közleményei V. Bp. (1974) 479–487.

75 „Legyen olyan jó, és lehetőség szerint küldje el a cenki kert és épületek tervét.” Bécs, [1816.] szeptember 4. MTA KIK Kt. K 196/123., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 25–26.; [Pest, 1828.] április 7. MTA KIK Kt. Ms 4229/448.

76 Instrukciókat ad, amíg be nem szerelik a kályhát. Pest, 1829. december 23. MTA KIK Kt. Ms 4222/29., Veranda átépítése. Pest, 1830. március 27. előtt. MTA KIK Kt. Ms 4229/586. és Orsova, 1834. június 21. HU MNL OL P 624-1.-No.100., Kút és kályhaépítés. Pest, 1834. augusztus 26–27. HU MNL OL P 624-1.-No.108., Üvegház. Suppanek, 1834. október 22. HU MNL OL P 624-1.-No.113.

77 Baden, [1816.] augusztus 13. MTA KIK Kt. K 196/119. vagy később, hogy kész van-e már a terasz: Pest, 1828. szeptember 13. MTA KIK Kt. Ms 4222/12.

78 Bécs, [1816.] január 16. MTA KIK Kt. K 196/98., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 19–20.

79 Pest, 1830. március 27. előtt. MTA KIK Kt. Ms 4229/586.

„Munkatárs”

Lunkányi tanult és művelt emberként nemcsak a birtokigazgatásban tudott Széchenyi segítségére lenni, hanem a gróf szellemi alkotói pályáját is hatékonyan tudta támogatni. Ezt Széchenyi el is várta tőle, nagyra becsülte jószágigazgatóját annak szellemi kvalitásai miatt, ennek egy alkalommal naplójában így adott hangot: „Liebenberg angekommen. Mich über seine Kenntnisse verwundert — geschähmt, dass ich im Grunde gar nichts weiss.”⁸⁰

Munkatársként legfontosabb szerepe a készülő írásművekhez végzett *adatgyűjtés* volt, ami leginkább abból állt, hogy szakirodalmat és adatokat kutatott fel. Emellett *kritikus* is, mivel Széchenyi gyakran megbízta a félkész vagy elkészült művek véleményezésével. Az első ilyen jellegű együtt alkotásuk a *Lovakrul* című munka előkészítése volt, amely kapcsán a hazai ménesekre vonatkozó szakirodalmi anyagot Lunkányi gyűjtötte össze a gróf számára.⁸¹ E munka egyik előzményének tekinthető, hogy Széchenyi az 1821-ben Ürményben tartott lóverseny kapcsán elküldte Liebenbergnek a lóverseny szabályzatát, amelyet letisztázott, és kikérte ezzel kapcsolatban a véleményét, továbbá kérte azokat a cikkeket, amelyek a témához kapcsolódóan megvoltak neki.⁸²

Amikor Széchenyi elkezdte írni a *Hitel*t, részletesen beszámolt Lunkányinak, hogy mi van már készen belőle.⁸³ Amikor pedig elkészült vele, neki is küldött egy példányt, s hamarosan érdeklődött is, hogy tetszik neki.⁸⁴ Munkatársa segítségére a *Hitel* kapcsán kirobbant polémiában is számíthatott Széchenyi: egyik levelében kérte, hogy a *Taglalat* kapcsán tegye meg észrevételeit.⁸⁵ A jószágigazgató hamarosan el is készült a munkával.⁸⁶ Lunkányi a *Stádium* összeállítása folyamán több feladatot is elvég-

80 „Liebenberg megjött. Megcsodáltam ismereteit – szégyenkeztem, hogy jómagam tulajdonképpen semmit sem tudok.” Gróf Széchenyi i. m. II. 340.

81 1827. április 12. és május 5. között. MTA KIK Kt. Ms 4229/406.

82 Bécs, 1821. április első fele. MTA KIK Kt. Ms 4229/185.

83 Pest, [1828.] december 25. MTA KIK Kt. Ms 4222/21.; [Pest,] 1829. január 14. MTA KIK Kt. Ms 4222/23.; Pest, 1829. január 21. MTA KIK Kt. Ms 4222/24.

84 Pest, [1830.] február 9. MTA KIK Kt Ms 4222/32.

85 Pozsony, 1830. december 9. MTA KIK Kt. Ms 4229/629. Lunkányi december 17-én vette Széchenyi levelét a *Taglalattal*, észrevételeit Pestre küldi. 1830. december 17. HU MNL OL P 626-1.-1830.

86 Pest, [1831.] január 26. HU MNL OL P 624-1.-No.6.

zett: az anyaggyűjtés mellett a készülő kéziratához megjegyzéseket fűzött,⁸⁷ valamint a kézirat külföldre csempészését is ő intézte, és gondoskodott a kinyomtatott példányok hazajutásáról is.⁸⁸

Széchenyi a *Stádium* elkészülte után elkezdett dolgozni annak második részén (tudniillik a *Hunnián*), de azt egy időre félretette, mert más munkához is hozzáfogott: „A Duna mikép lehet tökéletes kereskedési csatorna Magyar Országra nézve.” címmel készült tanulmányt írni. „E kis munkára sok adatim vannak már – de semmim sints a tárgy »fűszerszámolására«! Erre nézve szükségesek volnának »külföldi adatok« – És ezeket szerezz meg Ön lehetőleg szaporán. – az az, szerezz meg azon tabellát melly Amazontul kezdve – minden hosszabb viz rajzát képi --- ’s aztán mind azt ~~ amit Misisippi – Columbia, Delaware, Rhenüs vizekrül e tekintetben kapni lehet.”⁸⁹ Később újra elővette a *Stádium* második részét, és ezen dolgozva kérte, hogy vitassák meg újra a jószágigazgató első részhez tett észrevételeit, miután hazaért.⁹⁰

Lunkányi számára a *titkári* szerepkör nem volt újdonság, mivel korábban Széchenyi Ferenc mellett végzett már hasonló teendőket. Tasner Antal Széchenyi titkáráként csak 1833-ban kezdte meg működését, így addig a titkári teendők Lunkányit találták meg. Például egyik alkalommal küldött neki egy hirdetést, hogy mihamarabb jelentesse meg.⁹¹ Egy másik alkalommal arra kérte, hogy szerezz be Felsőbüki Nagy Pál kis-martoni megyegyűlésen elmondott beszédének másolatát.⁹² A *Hitel* megjelenése után Lunkányi feladata: „Igen fogom köszönni, ha a Hitelről forgo Beszédek meg izeni, vagy hogy jobban mondjam, meg írja, mert megvallom gyengességemet ’Igen mulat.’ itt már nem szeretik anyira – rá jöttek a keserű helyekre – magokra akadtak.”⁹³ Továbbá rajta keresztül küldte el néhány személynek a mű példányait.⁹⁴ Az 1830. évi országgyűlés megnyitása előtt kérte, hogy intézzen neki lakást a diéta idejére, és egy *absentium* aflatust is, ha késne.⁹⁵ Az országgyűléshez kapcsolódóan kérte: „Te-

87 Bécs, 1832. augusztus 16. HU MNL OL P 624-1.-No.45.

88 Bécs, 1832. augusztus 13. HU MNL OL P 624-1.-No.45. (44).

89 Orsova, 1833. augusztus 25. HU MNL OL P 624-1.-No.67.

90 Orsova, 1834. szeptember 14. HU MNL OL P 624-1.-No.109.

91 Bécs, 1823. január 20. MTA KIK Kt. Ms 4229/237.

92 Pest, 1830. március 18. MTA KIK Kt. Ms 4222/34.

93 Pest, 1830. március 21. MTA KIK Kt. Ms 4222/35.

94 Pest, 1830. március 21. MTA KIK Kt. Ms 4222/35.

95 Pest, 1830. június 23. MTA KIK Kt. Ms 4222/39.; Konstantinápoly, 1830. augusztus 13. MTA KIK Kt. Ms 4229/608. Eleinte azt tervezte, hogy *absentium* aflatust küld maga helyett az országgyűlésre, de október 23-án személyesen jelent meg az országgyűlésen.

gyen Ön mindjárt rendelést, az Operátumok számomra minden bizonyal kinyomtatassanak – és ha nem igen drága, és Ön szükségesnek vagy hasznosnak tartja – tán két példányban, hogy ne kellessék hurtzolni.”⁹⁶ Tudósította Lunkányit az akadémiai ülésekről,⁹⁷ és az országgyűlés üléseinek tárgyról, menetének főbb elemeiről is beszámolt.⁹⁸

Vélhetően Lunkányi *levéltárosi* szerepkörének is köszönhetjük, hogy kettejük levélváltása ma ekkora terjedelemben a rendelkezésünkre áll. Széchenyi 1821-ben írta neki először, hogy ezt követően őrizze meg minden levelét, mivel civil, katonai és gazdasági ügyletei miatt annyira szét-szórt, hogy gyakran elfelejti, mit mondott.⁹⁹ Később Széchenyi nagy hasznát veszi, hogy iratmegőrzéssel bízta meg: „Több írásim hibáznak; nézze Czenken nincsenek e? Többek közt paquetumok is – illy felirással gondolatok, felkeresendő Datumok – s. a. t. Ha találja küldje.”¹⁰⁰ 1833-ban pedig arra kérte, hogy a „Stadium Manuscriptumát tegye el jó helyre – damit uns Ein Exemplar sicher bleibt – denn abschreiben lässt sich’s leicht.”¹⁰¹

„Bizalmas”

Mint egy jó *atya-fiú* viszonyban, Széchenyi mindenben kérhette Lunkányi véleményét és segítségét, és számíthatott is egykori nevelője támogatására. A gróf elismerte azt is, ha nem neki volt igaza,¹⁰² hanem jószágigazgatójának, sőt felszólította, hogy mindig csak az igazat mondja neki, mert – mint írja – belátta, hogy nincs benne kellő kitartás, ragaszkodás és józan ész ahhoz, hogy céljait elérje, valamint motivációja sincs, hiszen se felesége, se gyereke, nincsenek tervei és projektek, amelyekben dolgozhatna.¹⁰³ Mint egy bizalmas *barátot*, beavatta gondolataiba, terveibe, legyen az ma-

96 Konstantinápoly, [1830.] augusztus 20. MTA KIK Kt. Ms 4229/609.

97 Pest, 1831. január 14. HU MNL OL P 624-1.-No.7.; Buda Pest, 1831. június 21. HU MNL OL P 624-1.-No.14.

98 Pozsony, 1835. január 22. HU MNL OL P 624-1.-No.121.

99 Bécs, 1821. április első fele. MTA KIK Kt. Ms 4229/185.

100 Pest, 1831. január 28. HU MNL OL P 624-1.-No.5.

101 „– hogy biztos maradjon egy példányunk – mert lemásolni könnyű.” Pozsony, 1833. január 2. HU MNL OL P 624-1.-No.56.

102 Bécs, 1822. december 14. MTA KIK Kt. Ms 4229/230.

103 Diószeg, 1823. június 23. MTA KIK Kt. Ms 4229/258.

gán- vagy közéleti kérdés, és mások magánéleti dolgait is kitárgyalta vele – de csak szigorúan „sub rosa” vagy „unter uns”. Egyik levelében például Zichy Ferenc adósságát részletezte,¹⁰⁴ egy másikban pedig egy közös ismerősük esetét, akinek meggyűlt a baja fiatalabb feleségével.¹⁰⁵ Gyakran beszámolt neki az őt éppen aktuálisan gyöttrő magánéleti kérdésekről. 1823-ban két gondolat foglalkoztatta: megházasodni, vagy sem, illetve katonaként szolgálni vagy gazdálkodni.¹⁰⁶ Utóbbiban segítségét is kérte, amikor a leszereléshez szükséges orvosi papír beszerzésével bízta meg.¹⁰⁷ És még gyakrabban szólt leveleiben közéleti elképzeléseiről: „Most egy álló hid körül forog a Kérdés – jó meg fogjuk pendíteni. Én alighanem megyek Angliába, plannumok miatt.”¹⁰⁸ Pesten a régi harmincadhivatal helyén háromemeletes bazárt álmódott meg, amelyben üzletek és kávéházak kapnának helyet, és új épületet tervezett a harmincadhivatalnak, emiatt sürgette a csokonyai birtok eladását.¹⁰⁹ Részletesen írt arról is, hogyan került Tasner Antal Andrassy György szolgálatából az övébe.¹¹⁰

Leveleiben több alkalommal, változatos szöfordulatokkal fejezte ki, milyennek véli kapcsolatukat, és milyennek látta Liebenberget, 1814-ben például: „Mein Schutzengel! Sie werden mein Chaos verstehen, nicht wahr?”¹¹¹ Folyamatosan hangsúlyozta a baráti köteléket is: „ich baue wirklich auf unsere alte Freundschaft”¹¹² vagy „Maradjunk tehát – amíg csak lehet – barátok.”¹¹³ Aggodalmát fejezte ki, ha Lunkányi megbetegedett: „Bánom hogy ismét rosszacskán volt – reméllem, jó természeténél fogva eddig elé megint talpon áll.”¹¹⁴ Széchenyi 1821-ben a legsokatmondóbban így jellemezte kapcsolatukat: „[...] die Grenzen der Freundschaft und der Hochachtung, so zu sagen, unermesslich sind; denn vom ersten Beginn unserer Bekanntschaft fühlte ich dasselbe für Sie, was jetzt [...] Ich danke

104 Pozsony, 1822. december 8. MTA KIK Kt. Ms 4229/229.

105 Pest, 1828. február 17. MTA KIK Kt. Ms 4229/437.

106 Derecske, [1823.] október 5. MTA KIK Kt. Ms 4229/272.

107 Horpács, [1824.] május 19. MTA KIK Kt. Ms 4229/309.

108 Pest, 1832. február 21. HU MNL OL P 624-1.-No.26.

109 Orsova, 1833. augusztus 23. HU MNL OL P 624-1.-No.74.; Orsova, 1833. szeptember 13. HU MNL OL P 624-1.-No.68-69.

110 Orsova, 1833. július 30. HU MNL OL P 624-1.-No.50.

111 „Védőangyalom! Ön megérti a káoszomat, ugye?” Bécs, 1814. október 23. MTA KIK Kt. K 196/82., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 3–4.

112 „valóban a régi barátságunkra építetek” Bécs, 1814. november 3. MTA KIK Kt. K 196/83., közli: *Majláth B.*: Gróf Széchenyi i. m. I. 5–6.

113 Párizs, 1825. június 17. MTA KIK Kt. Ms 4229/338.

114 Orsova, 1834. november 16. HU MNL OL P 624-1.-No.115.

meinem Schöpfer unzähligemal, daß er uns beide auf denselben Weg im Leben zusammenführte, und fühle, daß dieser Zufall mein Seyn nicht selten erleichtert –.”¹¹⁵

Széchenyi Lunkányihoz írott leveleinek gyakran használt záróformulája volt: „Leben Sie wohl!”, azaz „Éljen jól!”, de olykor a levél e szakaszában is kifejezésre juttatta, hogy nem pusztán a földesúr írt jószágigazgatójának: „Ich umarme Sie und brenne vor Begierde Sie zu sehen.”¹¹⁶

A Széchenyi által írott levelekből jól látszik tehát, hogy Lunkányi nemcsak egy jószágigazgató volt a gróf életében, aki intézi a birtokokhoz kapcsolódó ügyeket földesura távollétében, hanem jóval több annál. Lunkányi Széchenyihez írott leveleinek, valamint Széchenyi István naplójának vizsgálatba történő bevonása további kérdésekre is választ adhat, például milyen sűrűn találkoztak személyesen, milyen gyakorisággal váltottak levelet – figyelembe véve a szempontot, hogy nyilvánvalóan több levél már nem áll rendelkezésre –, illetve lehetőséget biztosít arra, hogy a fent említett témák akár külön-külön vizsgálat tárgyát képezzék. Különösen érdekesek lehetnek például a cenki kastély átalakítási munkálataira vonatkozó szövegrészek vagy a lovakra és lóversenyre utaló passzusok, továbbá kettejük személyes kapcsolatának vizsgálata is érdemes lehet egy önálló kutatásra.

115 „[...] a barátság és a nagyrabecsülés határai mérhetetlenek, mert ismeretségünk kezdete óta ugyanazt érzem Ön iránt, mint most [...] Számtalanszor köszönöm a teremtőnek, hogy mindkettőnk az életnek ugyanazon útjára terelt, és úgy érzem, ez a véletlen lételemet nem ritkán megkönnyítette.” Debrecen, 1821. július 9. MTA KIK Kt. Ms 4229/194.

116 „Ölelem, és égek a vágytól, hogy láthassam.” Bécs, 1823. november 14. MTA KIK Kt. Ms 4229/277.

